

НАПРЯМ 5. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛІСТИКА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-463-7-71>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Бараненко Дмитро Володимирович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Злочинність неповнолітніх завжди була та залишається однією з найбільш актуальних соціально-правових проблем нашого суспільства. Неповнолітньою вважається особа, яка під час вчинення злочину досягла 14-річного віку, але не досягла 18-ти років. Кримінальна відповідальність настає за умови, якщо діяння вчинила особа, якій виповнилось 16 років. За найбільш тяжкі злочини кримінальна відповідальність встановлена з 14-ти років [1].

Проблема протидії підлітковій злочинності є пріоритетним завданням не лише для правоохоронних органів, а й для усього суспільства в цілому, оскільки охоплює тему виховання та громадського порядку, що впливає на розвиток і усвідомлення суспільства.

За офіційною статистикою, кількість злочинів, вчинених неповнолітніми, поступово зменшується в останні роки. Проте ці офіційні показники не відображають усі аспекти цієї складної проблеми в повній мірі. Питома вага злочинності серед неповнолітніх в загальній структурі злочинності залишається значущою, і зміни, які відбулися в різних сферах суспільства в Україні за останні роки, суттєво вплинули на умови формування особистості сучасних дітей і підлітків [2, ст. 148].

Фактор впливу на скоєння злочину від неповнолітньої особи виходять різні причини, включаючи неблагополучні умови в сім'ї, відсутність виховання, відсутність можливостей для освіти та розвитку, вплив поганого оточення та інше.

Така злочинність є серйозною проблемою, оскільки суб'єктами злочину виступають неповнолітні особи. Під особистістю дитини-

злочинця, ми бачимо соціально-небезпечного підлітка із соціально-психологічними та морально-правовими дефектами свідомості, що в умовах конкретної життєвої ситуації вчинив правопорушення або злочин.

Але, як показує практика, значна кількість дітей порушували громадянський порядок через відсутність належної виховної роботи, тому що з виховання виходять й інші гілочки розвитку злочинної діяльності неповнолітніх.

Сім'я – сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [4]. Перше соціальне середовище дитини, а також перше слово, яке проходить на думку згадуючи виховання. У сім'ї закладаються основи світогляду, моральних цінностей та поведінки. В родині дитина отримує перші уроки життя, вчиться взаємодіяти з іншими людьми, дотримуватися правил і норм. Якщо в сім'ї панує атмосфера любові, взаєморозуміння та поваги, дитина виростає впевненою в собі, здатна до співпереживання та відповідальності.

Варто зауважити, що у соціально неблагополучних сім'ях часто панують садизм, знущання та жорстокість, які змушують підлітків тікати з дому. Так з'являються бездоглядні та безпритульні діти, що займаються бродяжництвом. Усе це плата за ті негативні процеси, які відбуваються в нашій країні й прямо впливають на становище неповнолітніх [3, ст. 298].

Але це не завжди є дійсним. Існують випадки, коли в неблагополучній родині виростили свідомі, розумні діти, що налаштовані на благополуччя свого життя, маючи відсутність бажання скоювати злочин. Так і навпаки у родині де панує добробут, дитина може мати схильність до скоєння злочину. Виховання це складний процес, навіть якщо на думку приходить сім'я, як фундамент виховання, вона не завжди ним є. Іноді дітей виховує вулиця чи певне коло осіб, з яким неповнолітній спілкується.

Неповнолітні мають меншу зрілість, тобто схильні до впливу оточення, а їхній мозок ще формується, отже опиратися на лише коло сім'ї безглуздо, тому що весь світ, все що є у світі, може впливати на світогляд неповнолітнього.

Злочинність серед неповнолітніх – це проблема, яка потребує комплексного підходу.

Численні розслідування випадків неповнолітньої злочинності показали, що такі порушення закону бувають чотирьох типів.

1. Випадковий – коли дитина потрапляє в невдалий збіг обставин, і не усвідомлюючи всіх наслідків, може переступити закон.

2. Нестійкий – іноді певна ситуація штовхає підлітків на злочиння, як наприклад, погана матеріальна забезпеченість або сильне бажання отримати щось.

3. Негативний – діти, яким властива надзвичайно агресивна поведінка і негативна спрямованість особистості, як правило, викликається певною психологічною травмою.

4. Злісний – неповнолітні злочинці, що володіють стійкою, антигромадською спрямованістю особистості [5].

Важливо розуміти, що причини цього явища різноманітні, і для їх усунення необхідна спільна робота сім'ї, школи, держави та громадянського суспільства. Аби знайти шляхи вирішення, як можна приборкати злочинність, треба поміркувати, що вплинуло на те, щоб неповнолітня особа вчинила злочин.

Отже, як і зазначалось це може бути несприятливе сімейне середовище, відсутність батьківської турботи, насильство, алкоголізм, наркоманія, а також:

- відсутність зайнятості суспільно-корисною працею;
- шкідливий вплив найближчого оточення та середовища, в якому зростає дитина;
- недоліки в роботі правоохоронців щодо заходів із попередження протиправних діянь неповнолітніх;
- не вживаються невідкладні та ефективні заходи, щоб виявити та притягнути до відповідальності повнолітніх, котрі створюють умови для втягнення дітей та підлітків у злочинну діяльність;
- відсутність системної уваги щодо проблем дитячої злочинності з боку держави та суспільства;
- провокування з боку повнолітніх до здійснення протиправних діянь неповнолітніми;
- несприятливий вплив ЗМІ, популяризація насилля, інстаграмна реальність, пропаганда вживання наркотичних засобів та алкоголю, раннього статевого життя, проституції, розбещення тощо;
- нестача або відсутність уваги й контролю з боку сім'ї та компетентних органів за дозвіллям, поведінкою, оточенням дітей та підлітків;
- неефективна превентивна діяльність з боку правоохоронних органів, яка в більшості випадків є формальною та епізодичною [6].

Щоб побороти злочинність неповнолітніх суспільство, насамперед, має йти на подолання перерахованих вище проблем. Перш за все це робота з сім'єю, створення програм підтримки сімей, консультації психологів, навчання батьківських навичок. Державна підтримка має значення, вона має включати консультації, соціальну допомогу багатодітним та малозабезпеченим сім'ям, а також програми попередження домашнього насильства. Цього не завжди достатньо,

треба аби батьки самі на основі якогось життєвого досвіду мали бажання розвиватися у напрямку виховання.

Переходячи до напрямку освіти, то це створення безпечного навчального середовища, розвиток соціальних навичок, профілактичні програми щодо алкоголізму, наркоманії, «булінгу», що наразі активно використовується у навчальних закладах. Школи повинні бути не лише місцем навчання, але й простором, де підлітки можуть знайти підтримку та натхнення.

Загалом, залежно від об'єкта індивідуальної профілактики (ступеня педагогічної занедбаності підлітка), профілактичну діяльність можна поділити на чотири види:

1) рання профілактика, тобто заходи переконання, подання допомоги неповнолітньому, який опинився у несприятливих життєвих умовах і вчиняє правопорушення некримінального характеру;

2) безпосередня профілактика, тобто комплекс заходів, що значно зменшують (нейтралізують) можливість виникнення у неповнолітнього внутрішньої схильності до антисоціальної поведінки, яка може перерости у спрямованість подальшого становлення на злочинний шлях;

3) профілактика на етапі злочинної поведінки (пенітенціарний вид профілактики);

4) запобігання рецидивним проявам з боку неповнолітніх, які були раніше засуджені (постпенітенціарний вид профілактики) [7, ст. 213].

Рання профілактика є одним з найважливіших етапів боротьби з злочинністю серед неповнолітніх. Подальші етапи включають безпосередню профілактику, профілактику перед злочинною поведінкою та профілактику рецидиву. Їх мета полягає в оздоровленні середовища та наданні допомоги неповнолітнім, які опинилися в несприятливих умовах життя та виховання, у попередженні злочинної поведінки неповнолітніх та у виправленні осіб із високим ступенем дезадаптації, які вчиняють правопорушення. Також важливо створити умови для виправлення осіб, які систематично порушують закон, та запобігти рецидиву серед підлітків, які раніше вчинили злочин [7, ст. 213].

Законодавство України, передбачає ряд засобів та покарань щодо боротьби зі злочинністю неповнолітніх. Використовуючи ці фактори, особливу увагу слід звернути на профілактику злочинності неповнолітніх, що включає заходи, спрямовані на виявлення, усунення, послаблення та нейтралізації факторів, а також на корекцію поведінки дітей, що спроможні вчинити злочин.

Неповнолітні злочинці мають деформовану правову орієнтацію та моральні цінності, що є їх характерною рисою. Вони часто не дотримуються правил та норм, що існують в суспільстві, вживають алкоголь та наркотики. Такі особи досить часто жебракують, займаються раннім статевим життям та спричиняють конфліктні ситуації. Порівняно

зі злочинністю дорослих, злочинність неповнолітніх має відмінну мотивацію. Дуже часто причиною злочинів є бажання самоствердитись, спосіб адаптації до складних умов життя, боротьба за виживання в будь-який спосіб, наслідування певних негативних авторитетів та бешкетництво [7, ст. 211].

Неповнолітні злочинці мають отримувати шанс на виправлення, а не лише каратися. Відновне правосуддя, що орієнтоване на відновлення відносин між підлітком, суспільством та потерпілими, може бути ефективним методом роботи з неповнолітніми.

Боротьба із злочинністю серед неповнолітніх – це довготривалий процес, який вимагає спільних зусиль усіх сторін: держави, освітніх установ, родин, громади та самого суспільства. Тільки через розвиток підтримуючого середовища, яке надає дітям шанс на гармонійний розвиток, можна забезпечити зменшення рівня злочинності. Кожен підліток має потенціал стати активним і корисним членом суспільства, якщо йому створити належні умови для росту, навчання та самореалізації.

Література:

1. Злочинність неповнолітніх. URL: <https://ol.zt.court.gov.ua/sud0618/st/st>
2. Бортник А. С. Деякі аспекти Кримінальної політики щодо злочинності неповнолітніх. Юридичні науки Харківський національний університет імені В. Казаріна., 2023 р.
3. Пеньшина С. – ст. 33 гр. юридичного факультету. Злочинність неповнолітніх як наслідок неблагополуччя в сім'ї. Науковий керівник: к.ю.н., доцент Фідря Ю.О., Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2022р.
4. Сімейний кодекс., ст. 3 пункт 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
5. Злочинність серед неповнолітніх – основні причини. URL: <https://nyzhnosyrovatska.rada.today/2021/05/25/zlochynnist-sered-nepovnolitnikh-osnovni-prychyny/>
6. Підліткова злочинність: причини, відповідальність, попередження. URL: <https://osvita.in.ua/pidlitkova-zlochinnist-prichini-vidpovidalnist-poperedzhennja/>
7. Рогатинська Н., Войтюк Н. Кримінологічна характеристика і попередження злочинності неповнолітніх. Західноукраїнський національний університет. 2023 р.